

บทที่ 1

ความสำคัญของปัญหา

หลักการและเหตุผล

จากสถานการณ์ในปัจจุบัน ความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรธรรมชาติ ได้ถูกคุกคามบุกรุกทำลายด้วยฝีมือของมนุษย์ที่ เป็นผู้ใช้ และได้รับประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติ พื้นที่ป่าไม้ถูกแผ้วถาง ตัดโค่น ทำลายลงอย่างรวดเร็ว โดยเฉพาะเขตพื้นที่ป่าต้นน้ำลำธาร ในภาคเหนือตอนบนของประเทศไทย ซึ่งเป็นเขตพื้นที่ป่าไม้มากที่สุด คือ 11,983 ตารางกิโลเมตร ในปี 2516 และเมื่อปี 2536 พบว่ามีพื้นที่ป่าเหลือเพียง 75,231 ตารางกิโลเมตร เมื่อเทียบกับจำนวนพื้นที่ทั้งหมดของภาคเหนือ (ส่วนอนุรักษ์ต้นน้ำ , 2536 : 127) นอกจากนี้ยังพบว่ามีการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรอย่างไม่ถูกต้อง ก่อให้เกิดปัญหาที่มีความสำคัญด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ซึ่งเกี่ยวข้องกับผลประโยชน์ส่วนรวม และความมั่นคงของชาติ ทำให้องค์กรต่างๆ ทั้งภาครัฐและเอกชนได้ร่วมกันแก้ไขปัญหา โดยวางแผนดำเนินการเพื่อให้ชุมชนได้อาศัยอยู่บริเวณต้นน้ำลำธารบนพื้นที่สูง สามารถอิงอาศัยธรรมชาติ และดำรงตั้งถิ่นฐานอยู่ตรงจุดนั้นได้ ทั้งนี้โดยมุ่งใช้พลังปัญญาที่หลากหลายของชุมชน ที่มีอยู่ในท้องถิ่นเดิมเป็นแนวหลักในการดำเนินงาน โดยมีได้ทำลายทรัพยากรธรรมชาติ ในรูปองค์กรในลักษณะโครงการรูปแบบต่างๆ

ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม รัฐบาลได้ตระหนักถึงการลดลงของพื้นที่ป่าไม้อย่างรวดเร็ว โดยเฉพาะในพื้นที่ป่าไม้ภาคเหนือ ซึ่งเป็นแหล่งต้นน้ำลำธารของแม่น้ำสำคัญๆ และเชื่อว่าในระยะเวลาอันสั้นจะตกอยู่ในสภาวะวิกฤติอย่างแน่นอน จึงได้สนับสนุนให้มีการแก้ไขปัญหาเร่งด่วนด้านป่าไม้ ตามแผนการแก้ไขความมั่นคงแห่งชาติของ สำนักงานสภาพความมั่นคงแห่งชาติ โดยให้ชุมชนมีส่วนร่วมดำเนินงานตามหลักการและแนวทาง “ให้คนอยู่ร่วมกับสิ่งแวดล้อม (ดิน น้ำ ป่าไม้) ได้อย่างสงบสุข” โดยสิ่งแวดล้อมยังคงสมบูรณ์ควบคู่ไปกับความมั่นคงถาวรของชุมชน และสามารถจัดการทรัพยากรได้อย่างถูกต้อง และเหมาะสม

จากมติคณะรัฐมนตรี เมื่อวันที่ 7 กุมภาพันธ์ 2532 ได้กำหนดนโยบายความมั่นคงของชาติเกี่ยวกับชาวเขาและการปลูกพืชเสพติด แนวคิดเพื่อพัฒนาชุมชนสิ่งแวดล้อมและการควบคุมพืชเสพติดบนพื้นที่สูง โดยได้มอบหมายให้สำนักงานสภาพความมั่นคงแห่งชาติเป็นผู้อำนวยการและประสานงานกับสำนักงานคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามยาเสพติด กระทรวงศึกษาธิการ กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ กระทรวงสาธารณสุข กระทรวงวิทยาศาสตร์เทคโนโลยีและสิ่งแวดล้อม และสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาและเศรษฐกิจแห่งชาติ จัดทำแผนโครงการแก้ไข

ปัญหาตามแผนแม่บทเพื่อพัฒนาชุมชน สิ่งแวดล้อมและการควบคุม พืชเสพติดบนพื้นที่สูง พ.ศ.2535 – 2539 ขึ้น และคณะรัฐมนตรีได้มีมติเห็นชอบเมื่อวันที่ 11 กุมภาพันธ์ 2535 กระทรวง เกษตรและสหกรณ์ โดยกรมป่าไม้ได้นำโครงการวนศาสตร์ชุมชนบนพื้นที่สูงเข้าร่วมในแผน แม่บท เพื่อพัฒนาชุมชนสิ่งแวดล้อมและควบคุมพืชเสพติดบนพื้นที่สูงของสภาความมั่นคง แห่งชาติ และมอบให้ส่วนอนุรักษ์ต้นน้ำ สำนักอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ กรมป่าไม้เป็น ผู้รับผิดชอบ ซึ่งคณะรัฐมนตรี ได้มีมติเห็นชอบ เมื่อวันที่ 26 มีนาคม 2534 โครงการได้ดำเนิน งานตามแผนแม่บทฉบับที่ 1 (พ.ศ. 2535-2539) และต่อเนื่องมาจนถึงแผนแม่บทฉบับที่ 2 (พ.ศ. 2540 - 2544) โดยมีพื้นที่การดำเนินงานตามแผนแม่บทฯ ครอบคลุมพื้นที่ 20 จังหวัด ทั่วประเทศ และในขณะนี้ได้ดำเนินงานอยู่ในพื้นที่ 7 จังหวัดภาคเหนือ ได้แก่ จังหวัดเชียงใหม่ จังหวัดเชียงราย จังหวัดพะเยา จังหวัดลำปาง จังหวัดน่าน จังหวัดแม่ฮ่องสอน และจังหวัดตาก ดำเนินการในหมู่บ้านเป้าหมายจำนวน 130 หมู่บ้าน มีแนวทางการดำเนินงานที่มุ่งเน้นให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วม ใน การแก้ไขปัญหาการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม โดยตัวชุมชนเพื่อชุมชน ด้วยการ พัฒนาความคิด และสร้างจิตสำนึกให้ประชากรบนพื้นที่สูง ให้มีความรู้ความเข้าใจประโยชน์ ทรัพยากรธรรมชาติ ดิน น้ำ และป่าไม้ อีกทั้งสามารถวางแผนการจัดการ การใช้ประโยชน์ ทรัพยากรธรรมชาติได้อย่างเหมาะสมสอดคล้องกับวิถีชีวิตดั้งเดิมของชุมชน อันจะส่งผลให้เกิด ความสงบสุขของชุมชน และความยั่งยืนของสิ่งแวดล้อม (โครงการวนศาสตร์ชุมชนบนพื้นที่สูง , 2540 : 1)

การสร้างความรู้ความเข้าใจ และส่งเสริมให้ประชาชนในท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการดำเนินงาน อนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งคณะกรรมการหมู่บ้าน ซึ่งเป็นองค์กรท้องถิ่น มีพระราช บัญญัติลักษณะปกครองท้องที่ พ.ศ.2457 เป็นกฎหมายรองรับ มีอำนาจหน้าที่ ในการปฏิบัติงาน บริหาร และพัฒนาหมู่บ้าน ตามข้อบังคับของกระทรวงมหาดไทย พ.ศ. 2526 และมีอำนาจหน้าที่ ในการบริหารการพัฒนาชนบท ตามระเบียบสำนักนายกรัฐมนตรีว่าด้วย การบริหารงานพัฒนา ชนบท และการกระจายความเจริญไปสู่ภูมิภาค พ.ศ. 2535 (กรมการปกครอง, 2538 : 1) ซึ่งคณะ กรรมการจึงเป็นผู้ที่มีบทบาทสำคัญในการพัฒนาชุมชนและสิ่งแวดล้อม เพราะเป็นผู้ที่ชาวบ้าน เคารพนับถือ มีความรู้ ประสบการณ์ที่คิดว่าชาวบ้าน มีฐานะทางเศรษฐกิจและสังคมที่ดีกว่า มีการ ติดต่อกับเจ้าหน้าที่หรือบุคคลภายนอกมากกว่า และเป็นผู้นำความรู้และ วิธีการสมัยใหม่ไปปฏิบัติ ก่อนผู้อื่น คณะกรรมการจึงเป็นตัวเชื่อมที่กระหว่างชาวบ้านกับเจ้าหน้าที่ของรัฐที่จะร่วมกัน วางแผนระดับพื้นที่ เพื่อร่วมกันอนุรักษ์พัฒนา และฟื้นฟูสภาพป่าที่เสื่อมโทรมจากการบุกรุก ทำลายป่า รวมทั้งการให้ประชาชนในท้องถิ่นได้รับประโยชน์จากป่าอย่างแท้จริง เพื่อสร้างแนวร่วม ในการดำเนินงานอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ของเจ้าหน้าที่ ทั้งนี้การแก้ไขปัญหาทรัพยากรธรรมชาติ

และสิ่งแวดล้อมของชุมชนจะสำเร็จได้ย่อมต้องขึ้นอยู่กับการมีจิตสำนึก และการมีส่วนร่วมของชุมชนตามแผนงาน กิจกรรม โครงการวิทยาศาสตร์ชุมชนบนพื้นที่สูงเป็นสำคัญ

ดังนั้นการศึกษาเรื่องความคิดเห็นของผู้นำชุมชนต่อการดำเนินงานโครงการวิทยาศาสตร์ชุมชนบนพื้นที่สูง ศูนย์จัดการต้นน้ำกอก จังหวัดเชียงราย จะช่วยให้ได้ข้อมูลที่จะนำมาปรับปรุงแผนงาน กิจกรรม เพื่อการ แก้ไขปัญหาดังกล่าวได้

จากเหตุผลดังกล่าว ผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะศึกษาถึงความคิดเห็นของผู้นำชุมชนต่อการดำเนินงานโครงการวิทยาศาสตร์ชุมชนบนพื้นที่สูงว่ามีความคิดเห็นต่อการดำเนินงานของโครงการวิทยาศาสตร์ชุมชนบนพื้นที่สูง ศูนย์จัดการต้นน้ำกอก จังหวัดเชียงราย ในด้านการสร้างจิตสำนึก การจัดการและการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติอย่างไร เพื่อนำข้อมูลที่ได้จากการวิจัยมาวิเคราะห์ เพื่อเป็นแนวทางในการดำเนินงานของโครงการวิทยาศาสตร์ชุมชนบนพื้นที่สูง ศูนย์จัดการต้นน้ำกอก จังหวัดเชียงรายในระยะต่อไป

สมมติฐานในการวิจัย

ลักษณะส่วนบุคคล เศรษฐกิจ สังคม และปัจจัยอื่นๆ ของผู้นำชุมชนมีความสัมพันธ์กับการดำเนินงานโครงการวิทยาศาสตร์ชุมชนบนพื้นที่สูง ศูนย์จัดการต้นน้ำกอก จังหวัดเชียงราย

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาความคิดเห็นของผู้นำชุมชน ต่อการดำเนินงานของโครงการวิทยาศาสตร์ชุมชนบนพื้นที่สูง ในการจัดการและการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ
2. เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัย คือ ลักษณะส่วนบุคคล เศรษฐกิจ สังคม และปัจจัยอื่นๆ ของผู้นำชุมชนกับความคิดเห็น ในการจัดการและการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ
3. เพื่อศึกษาถึงความต้องการ และข้อเสนอแนะของผู้นำชุมชน ที่เข้าร่วมในการดำเนินกิจกรรม การจัดการและการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติตามโครงการวิทยาศาสตร์ชุมชนบนพื้นที่สูง ศูนย์จัดการต้นน้ำกอก จังหวัดเชียงราย

ขอบเขตการวิจัย

1. การวิจัยครั้งนี้ศึกษาเกี่ยวกับความคิดเห็นของผู้นำชุมชนต่อการดำเนินงาน โครงการวนศาสตร์ชุมชนบนพื้นที่สูงของปี 2539-2540

2. ประชากรทั้งหมดที่นำมาศึกษาในครั้งนี้ คือ ผู้นำชุมชนหมู่บ้านเป้าหมาย โครงการวนศาสตร์ชุมชน บนพื้นที่สูง ศูนย์จัดการต้นน้ำก จังหวัดเชียงราย จำนวน 120 คน

3. ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยมุ่งหวังศึกษา ลักษณะส่วนบุคคล เศรษฐกิจ สังคม ที่มีผลต่อความคิดเห็นของผู้นำชุมชน ในการดำเนินงาน โครงการวนศาสตร์ชุมชนบนพื้นที่สูง ในสังกัดศูนย์จัดการต้นน้ำก จังหวัดเชียงราย โดยแบ่งตัวแปรออกเป็น 2 ลักษณะด้วยกันคือ

1. ตัวแปรอิสระ (Independent Variable) ประกอบด้วย

1.1 ปัจจัยส่วนบุคคล

- อายุ
- จำนวนสมาชิกในครัวเรือน

1.2 ปัจจัยทางเศรษฐกิจ

- รายได้ของครัวเรือน
- ขนาดพื้นที่ถือครองการเกษตร

1.3 ปัจจัยทางสังคม

- ระดับการศึกษา
- การได้รับข้อมูลข่าวสาร

2. ตัวแปรตาม (Dependent Variable) คือ ความคิดเห็นของผู้นำชุมชนต่อการดำเนินงาน โครงการวนศาสตร์ชุมชนบนพื้นที่สูง ศูนย์จัดการต้นน้ำ จังหวัดเชียงราย ต่อกิจกรรม ดังต่อไปนี้

- กิจกรรม การสร้างจิตสำนึกของราษฎร ต่อทรัพยากรธรรมชาติ (ดิน น้ำ ป่าไม้)
- กิจกรรม การวางแผนและการจัดการการใช้ประโยชน์ที่ดิน
- กิจกรรมบทบาทของกลุ่มองค์กรต่อการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ (ดิน น้ำ ป่าไม้)
- กิจกรรม การปลูกพืชเชิงอนุรักษ์ ดิน น้ำ และระบบเกษตรป่าไม้

กรอบแนวคิดการวิจัย

ตัวแปรอิสระ

1. ลักษณะส่วนบุคคล
 - อายุ
 - จำนวนสมาชิกในครัวเรือน
2. ลักษณะทางเศรษฐกิจ
 - รายได้ของครัวเรือน
 - ขนาดพื้นที่ถือครองการเกษตร
3. ลักษณะทางสังคม
 - ระดับการศึกษา
 - การได้รับข้อมูลข่าวสาร

ตัวแปรตาม

ความคิดเห็นของผู้นำชุมชนต่อการดำเนินงานโครงการวนศาสตร์ชุมชนบนพื้นที่สูงศูนย์จัดการต้นน้ำกกจังหวัดเชียงราย

ภาพที่ 1 กรอบแนวความคิด

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

ใช้เป็นข้อมูลเพื่อหาแนวทางและข้อเสนอแนะที่จะปรับปรุงและพัฒนาแผนงานกิจกรรมวิธีการดำเนินงานด้านการจัดการ ของโครงการวนศาสตร์ชุมชนบนพื้นที่สูง ศูนย์จัดการต้นน้ำกกจังหวัดเชียงรายให้มีประสิทธิภาพในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ และใช้เป็นแนวทาง สำหรับหน่วยงานสนามของกรมป่าไม้ คือ หน่วยจัดการต้นน้ำ หน่วยป้องกันรักษาป่า เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า เพื่อปฏิบัติงานในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ (ดิน น้ำ ป่าไม้) ร่วมกับชุมชนในท้องถิ่น

นิยามศัพท์

ความคิดเห็น หมายถึง ความเชื่อถือหรือความรู้สึกละเอียดเฉพาะของผู้นำชุมชน หมู่บ้าน เป้าหมายในโครงการวนศาสตร์ชุมชนบนพื้นที่สูง ต่อคำถามในแบบสอบถาม ซึ่งไม่เป็นการถูกหรือผิด โดยแสดงออกมาใน 3 ลักษณะ คือ เห็นด้วย ไม่เห็นด้วยและไม่แน่ใจต่อกิจกรรม และวิธีการดำเนินงานการจัดการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติของโครงการฯ

ผู้นำชุมชน หมายถึง คณะกรรมการหมู่บ้านเป้าหมายในโครงการวนศาสตร์ชุมชนบนพื้นที่สูง ที่ดำเนินงานในหน่วยจัดการต้นน้ำแม่สรวย, หน่วยจัดการต้นน้ำแม่ตาช้าง, หน่วยจัดการต้นน้ำแม่พริก, หน่วยจัดการต้นน้ำแม่सान, หน่วยจัดการต้นน้ำห้วยหมากเถียม หน่วยจัดการต้นน้ำแม่ซ้าย และหน่วยจัดการต้นน้ำแม่ยาว หน่วยจัดการต้นน้ำหงาว – งาว สังกัดศูนย์จัดการต้นน้ำกก จังหวัดเชียงราย จำนวน 34 หมู่บ้าน

โครงการวนศาสตร์ชุมชนบนพื้นที่สูง หมายถึง โครงการที่ได้จัดตั้งขึ้นตามแผนแม่บทเพื่อการพัฒนาชุมชน สิ่งแวดล้อมและการควบคุมพืชเสพติดบนพื้นที่สูง ภายใต้การดำเนินงานของส่วนอนุรักษ์ต้นน้ำ สำนักอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ กรมป่าไม้ กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ ซึ่งได้ดำเนินงานในพื้นที่จังหวัดเชียงราย ระหว่างปี พ.ศ. 2535 - 2539 (ระยะที่ 1) และ พ.ศ. 2540 - 2544 (ระยะที่ 2)

ศูนย์จัดการต้นน้ำกก หมายถึง ศูนย์จัดการต้นน้ำกก สังกัดฝ่ายจัดการต้นน้ำที่ 2 ส่วนอนุรักษ์ต้นน้ำ สำนักอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ กรมป่าไม้ กระทรวงเกษตรและสหกรณ์